

LAZA K. LAZAREVICS:

Jó órában érkeztek a zshiványok

Egyedül lovagoltam a pandúrral.

Olyan nyári nap volt, amikor kész vagy fölkeresni és összeveszni azzal, aki a télen arról beszélt, hogy neki mindig kedvesebb a legforróbb nyár is, mint a legenyhébb tél. Éget ez a csillag — hogy kiforr az agyvelőd! Valami áttetsző lebeg a gabona fölött és a levegőbe emelkedik. A fák lelógatják leveleiket s úgy néznek ki, mint a lázas beteg, amikor vízért könyörög. A jószág szinte az utolsó szuszt lihegi a réten valamilyen magános almafa alatt. Sehol egy madarat sem látni, még orvosságnak sem. Az egész természet olyan csüggedtnek, kábultnak tűnik; kinyújtotta a nyelvét és liheg.

A fejed, az agyad kész sivatag — Szahara! Haragszol, és nehezedre esik még az is, hogy lélekzened kell. Azt gondoltam, nem érem el élve a falut.

S amikor végre megérkeztem, akkor — mint az ingyenc, aki nem kezdi mindjárt kanalazni a levest, hanem előbb lassan sózza, borsozza — én is ingereltem a pihenés utáni éhségemet. Azt akartam, hogy még a munkára való gondolattal se szakítsam félbe. Ezért elsiettem, hogy elvégezzem a dolgom s állandóan arra gondoltam, hogyan fogok azután nyugodtan megpihenni a hűvösön és átaludni az éjszakát.

Aki életében még soha sem fuldoklott egész nap a forróságtól s utána nem töltötte falun az éjszakát, az nem tudja, mi az igazi élvezet.

Én meg nem is álmodtam, hogy arra voltam ítélve, hogy egész éjjel még a szemem se hunyjam le.

Lássuk csak sorjában!

Düledező, rozoga, csúnya, alacsony, piszkos épület volt a kocsmá, amelyben találsz egy „úri szobát“, kipingálva úgy, hogy az csökönyösen a koporsóra emlékeztet; s hal- és pálinkaszag árad belőle.

Elképzelhetik, milyen örömmel fogadtam Ugricsics meghívását, hogy aludjak nála.

Ugricsics Isten tudja, hogy fogadott. Az unokaöccse éppen aznap érkezett meg a katonaságtól — leszolgálta az idejét! Nagy ház, gazdag emberek, vidámak; mondhatom, szépen megvendégeltek. S mindennél jobban esett Ugricsics unokahúgát nézmem. Egészséges, friss, üde szépség; csak úgy árad belőle az élet. Erőteljesen lép a földre, amikor jár, de léptei nyomán nem reng a padló, sem a polc, hanem csak a csipője és hullámozik a keble. Könnyedén hajlik jobbra-balra s a hátán, a vékonyas, feszülő mellénykén, össze-vissza keskeny hosszukás ráncok keletkeznek mint a tejen, amikor jön föl a tejföl.

A diófa alatt vacsoráztunk. Ez a leány szolgált föl egész este, de egy árva szót sem szólt.

Utána bevezettek a házba, melyben a közepén egy rész volt, ahol a tűz égett s mind a két oldalán egy-egy szobácska. A jobboldali szobácskát jelölték ki a számomra. Benne deszkaágy. Az ágyon friss széna, a szénán takaró és két párna. Az ágy mellett egyszerű asztalka, az ablakoska mellett pedig pad. A falon török kard, egészen elnyútt zsinóron, és két pisztoly. — Ez minden.

Sehogyan sem bírok megbékélni azzal a bolond szokással, hogy ilyen tiszta, gyönyörű leány húzza le a sárcipőmet és otromba csizmámat. Neki sem engedtem meg, hanem a pandúrt hívtam.

A leány ott áll s a csizmámat nézi, én meg őt.

— Hej, barátom, csak ne menne el mindjárt. Legalább egy kicsit leülne — tudom, hogy nem fogja megtenni! Gyerünk, valami beszélgetést kell kezdenem! De miről?

— Megvacsoráztál-e, Sztána? — ugyanis hallottam, hogy Sztánijának hívják.

— Nem.

— Aztán miért?

— Úgy.

— Aztán te mindig később vacsorázol?

— Hát!

— Aztán miért?

— Mert dolgom van.

Hm! Most mit tegyek?

— Talán először az idősebbeknek adsz enni?

— Hát!

— És te azután?

— Hát!

— Pedig, látod, nálunk a városban a fehércselédek is velünk együtt esznek.

Tenyérével eltakarja a száját s a fele orrát. Fejét kissé félre fordítja, a szája megnyúlik és vállat von.

— Nálunk jobb, úgy-e?

Sztánija, nem engedve le a kezét, ismét vállat von.

— Menj férjhez a városba!

Leengedi a kezét, megfogja ingblúza alját és olyan mozdulatokat tesz, mintha valamit le akarna rázni. A fejét egészen elfordítja tőlem s nevetve — mintha csak a falnak beszélne — azt mondja:

— Akarsz lábat mosni?

— Nem akarok! Micsoda lábat! Menj és vacsorázz; mára már eleget kínlódtál.

— Hát, istenáldja! — mondja lassan, s nem is fordítva felém a fejét, kiment, megint úgy hátrafelé.

Szólok a pandúrnak, hogy menjen aludni. Az ágy végére akasztom a revolvert. Levetkőzöm, kinyitom az ablaktáblát, cigarettára gyujtok, elfújom a gyertyát és úgy fáradtan elterülök az ágyon.

Valahogy olyan jól érzem magam!

Az ablakon szellő lengedez a szobába és felfrissít. Alattam széna illatozik valamilyen falusi illattal. Kívülről behallatszik, hogy a ló hogyan ropogtatja a kocsiról a szénát s hogyan fúj időről-időre és megre-meg az orrcimpája. A házajtót is mind ritkábban csapkodják. A tücsök ciripel — minden más alszik!

Én azonban nem bírok elaludni!

Nem kínoztak semmilyen sötét gondolatok, és a mind későbbre járó éjszaka ellenére is jól esett gondolkoznom. Gondolataimba állandóan

vissza-visszatér Sztánija. Olyan jólesett magam elé képzelnem az alakját. Nem volt benne semmi regényes, legkevésbé sem. De egészen eláraszt az az egészség, az az erő, élet!

A képek lassanként mind tarkábbak és elmosódottabbak. Már látom Trifun kocsiát, ahogy megnyergeli a kútgémet s egy tehénbőrt feszít. Valami kellemes csiklandozza a nyakamat; megfordulok és Sztániját látom, nevet s buzakalászt tart a kezében. Ebben a pillanatban kocsikerek jelenik meg előttem s egyenesen a lábam fején megy keresztül! Megrezzenek, beleütöm a fejemet az ágyba s újból kimegy a szememből az álom.

Hallom, hogy kinyílt a házajtó s utána valami suttogás szűrődik be. Ajtóm hasadéka látszik, hogy a konyhában még ég a tűz.

A suttogás lassanként mind világosabbá válik. Az első, amit kivehetően hallok, a következő:

— Ugyan, bizonyára alszik!

Ez férfi hang volt. Mindjárt utána nőit hallok:

— Valószínűleg!

Istenemre, ő az, Sztánija!

Hm, gondolom, fölkelek én is és kimegyek, hogy odaüljek hozzájuk. Aludni nem lehet és nem lehet.

S valóban fölkelek. Magamra terítem a kabátot, mellyel takaróztam s megindulok az ajtó felé. Már éppen meg akarom fogni a kallantyút, amikor eszembe jut, hogy talán alkalmatlankodhatom is. — Lássam csak ki az! Kikukucskálok az ajtón lévő hasadékon. — Valóban Sztánija ül ott a fivérével!

— Hát, látod húgocskám, így aztán én is megkínlódtam, de világot is láttam. Hát most ezt is leráztam a nyakamról — kiszolgáltam a katonaságot is. És most... izé... még hogy téged... izé... Isten nevében férjhez adjalak és magam is megnősüljek... Én...

A leány hallgat.

— Tudod, mit? Én, látod, mindent tudok!... Én... jobb szerettem volna, ha magad mondtad volna el, mint hogy másoktól halljam. Meg hát, látod... tudod... gyűlölöm őt... és... és izé... igen!

A leány hallgat.

— Látod, én őt jól ismerem! De csak verje ki a fejéből... azt, amit gondol. Nem adlak magamnál rosszabbhoz. Találok én majd legényt... még milyet!

A leány felkel a tuskóról s elmegy a tűz előtt. Tovább nem láthatom. A fiú is hátat fordít nekem. Köszörüli a torkát és vontatottan, a szavakat válogatva, folytatja:

— Meg is üzentem neki... Izé... Tímó! Hallod-e, ne kerülgesd a házam táját és... a húgomat! Mert én... tudod... én... izé... nem ismerem a tréfát!... Bizony.

Ekkor egészen haragosan és határozottan s az eddiginél hangosabban folytatja:

— Micsoda ő és kicsoda ő? — Sváb!... Ő, barátom, Svárországból jött... jól tudom én azt!... Eleinte volt egy csomó kipingált papírja, mind ekkora mint a tenyerem, és hordta a városba a zsidókhoz s azok pénzt adtak neki ezekért a papirokért; de most már az sincs neki!... Meztelen mint a kisújjam!... Csak az a kis birtokocská!.. phi!... Ki tudja, arra is honnan szerezte a pénzt!... Igen!... Igen!... Aztán meg micsoda papírok azok?!... Hagyd, tudok én mindent... Bizony!... Egyszer levél is érkezett a sváb császártól a mi századosunkhoz, hogy — úgymond — fogják el Tímát. Igen. Az én Tímám meg azt a papírt mind

elvitte a zsidókhoz, a zsidók pedig aranyakat adtak neki. Az aranyakat odaadta a századosnak, a százados meg azt mondta: „Menj te szépen haza és rendesen viselkedj! Te szerb alattvaló vagy, a magyar ugyanolyan mint a török: nem hisz az Istenben, sem az Isten anyjában!... Bizony!... És mi az, amit a százados mond neki? A százados, bármikor a faluba jön, megveregeti Tíma vállát és azt mondja: „Hogy vagy vitézem?“... Szép vitéz!... Csak az olyan mit tudom én milyen nyavalyásokkal verekszik, de az ilyen fenegyerekekkel nem mer kiállni!... Hogyisne!... A katonaság előtt, amikor berugtam, szidom én a sváb anyját, de neki nincs mersze, éppen semmi!... Azt mondja: „De testvér, miért?“ Én meg azt mondom: „Hát azért, hékás!“ Azt mondja: „Ugyan, ugyan, Zsivkó!“ Én meg azt mondom: „Gyere, hékás, ha mersz! Könnyű megverni azokat a göthösöket, de gyere ide!“ Ő meg azt mondja: „Nem megyek, Zsivkó, nem megyek!“ Én meg azt mondom: „Nem mersz, fajánkó! Gyere ide, hogy térdre essek előtted!“ Igen!... Igen!... De amikor Milicsin Radojica azt mondta neki, hogy sváb, agyon akarta ütni, és azután — azt mondják — sírva fakadt, amikor ott a tanító beszélni kezdett valamit, hogy Tíma nem sváb, hanem igazi valóságos szerb, és kezdte szidni a parasztjainkat, amiért svábnak mondják... Még mit nem!... Akkor minek hordja azt a kapcát és még a szijakat sem tudja úgy keresztbe fonni mint mi, hanem úgy jár, mint valami nyomorult!... Igen!... Az anyja is sváb. Viselhet az állkendőt is, nem tesz az semmit!... Tudom én... Szent Mátét is leginkább a svábok választják védszentnek... és ő is!... Bizony! Ezt mind tudja mindenki!... Aztán meg kaszával aratja a gabonát!... Hát, igen!... Tudom én, hogy Sztojevicséknél is a mován mindig mellette voltál, és ezt az egész falu tudja!... Én mondom neked... izé... azt se akarom, hogy ránézz!... Holnap majd megint összeszidom a sváb anyját, majd meglátom én!... Nem mer az még...

Hatalmas erővel vágódik valami az ajtóhoz. Sztána fölugrik.

Három ember lép be a küszöbön. Közülük csak egyet láthattam: szép, fiatal ember, mellényén nagy pitykés gombok, hajfürt lóg az arcába, az övében fegyver, a kezében pisztoly.

— Jó estéket! — mondta indulatosan ez az ember.

A leány felsikolt, Zsivkó pedig elkiáltja magát:

— Baj lesz, ha az Isten is úgy akarja! — Ezután csak azt láttam, hogy egy üszkös fadarab röpült a levegőbe.

Tovább semmit sem láthattam, mert az a három ember becsukta maga mögött az ajtót, közelebb jöttek és elhaladtak a hasadék előtt, amelyen keresztül kukucskáltam. Csak valami zörgést, nyögést, birkózást. Sztánija fojtott hangját és egy hangos „Zsiványok!“ kiáltást halottam.

Egészen megrémültem. Gyorsan felkapom a revolvert s ugrok az ajtó felé. Ebben a pillanatban az ablakon „pszt!“ hallatszik. Megfordulok.

— Uram, add ide gyorsan a fogasról Zsivkó puskáját! No ne félj: Trifunov Tíma vagyok, ne félj! Csak gyorsan add ide, itt van már a zsvány! Gyorsan, gyorsan!

A veszély fenyegető volt. Gyorsan átgondoltam a helyzetet és arra a megállapításra jutottam, hogy ez az ember az a „sváb“ Tíma, Sztánija kiválasztottja! Nem féltem odaadni neki a pisztolyt. Hisz a rabló talán csak nem fog tőlem kérni pisztolyt!

Most rajtam a sor. Kihúzó a revolverből a vasat és egész testemben remegek, mint a vessző! Életemben először éreztem miért hordozom mindig magammal ezt a fegyvert, és — higgyék el — jobban megijedtem a saját fegyveremtől mint a rablóktól. Hogyan is tudnék embert ölni?... Még rágondolni is rossz!... Szeretném, ha...

— Adjátok meg magatokat, hé! — dörgött egy új hang a külső ajtóból.

Míntha a nap sütött volna rám. Kinyitom én is az ajtómat, megállok a küszöbön, a padlás felé irányítom a revolvert és elordítom magam:

— Adjátok meg magatokat, adjátok meg magatokat!

Az ajtóban egy embert láttam, aki a három zsványból álló csoportra irányítja pisztolyát. Azok közül az egyik Sztánija száját tartotta, a másik kettő pedig Zsivkó torkát szorongatta, hogy egészen belekékült.

A zsványok mindjárt elengedték mind a kettőt. Az egyik pisztolyából rálőtt az ajtóban álló „szabadítóra“, a másik nagykéssel elvágta a láncot. A rajta lógó üst leesett, felborult és eloltotta a tüzet. Még két puskát sütöttek el.

Most sötét van!

Lövöldözni kezdek a padlás felé, csak hogy önmagamat bátorítsam, közben természetesen gondosan ügyelek, nehogy valakit eltaláljak.

Bent zürzavar támadt.

Egyszer csak valaki — nem látom ki — betuszkol, valósággal bedob egy másik valakit abba a szobába, ahol én aludtam és rátolja a reteszt. Egy valakit láttam amint kiosont az ajtón, azután megint egy másikat dobtak be és rátolták a reteszt.

Megint birkózás. Most már szemmel láthatólag csak ketten voltak.

— Majd én megtanítalak, hogy' kell rabolni!

Ekkor a tűz fellángolt egy kicsit.

— Ne engem, Tíma! kiált Zsivkó és elvágódik a földön, mert ököllel nyakon vágják.

Ebben a pillanatban kintről is beszéd és kiabálás hallatszik. Az öreg Ugricsics fejszével jön be, a fiatalabb házbeliek pedig ki mit ért. Egyikük gyertyát is hozott.

Mindegyikük ijedten, ki hogy belép, ide-oda tekintget és kérdezi: mi az? mi az? ki az? hol van? stb.

A szomszédok is összeszaladtak, tolongás és lárma támad. A ház és az udvar megtelik emberekkel. Mindenki egyszerre kérdez.

S a konyha, jobban mondva az előszoba közepén ott áll egy egészséges, erős ember, katonasapkában és olyan mellényben, amelyet ezen a vidéken viselnek. Lábán gatyá és kapca.

Tehát ez Tíma!

Körülötte forr a tömeg. Ő maga csak hallgat. Zavarba jött.

Zsivkó csupa vér, a nyakát tapogatja és kedvetlenül válaszol a kérdezősködőknek; Sztánija olyan fehéren áll ott a sarokban, mint a fal és sehogyan sem bir magához térni.

Itt van a falu bírása holni kardhüvellyel az oldalán és az irnok kétcsövű puskával, valamint a tanító széklábbal.

— Mi van itt, mi az? Mi a baj?

Zsivkó a hátát tapogatja:

— Ime, mi az!... Honnan kerül ez a szerencsétlen Nikodija egészen a mi falunkba és éppen a mi házunkba? És ha nem lett volna ez itten — s közben szégyenlősen Tímára mutat —, a fejemmel fizettem volna, és az Isten tudja, mi történt volna!

— Aztán hol vannak? Ide emberek! Fegyvert! Utánuk! Gyorsan Fogd! — ordít a bíró.

— Megszöktek — mondják mindannyian.

— Megszökött az ördög öreganyja! — mondja Tíma. — Egy megszökött, a többiek itt vannak fogya.

Kezével a szobám ajtajára mutat.

— Hej, barátocskám, kiszöktek azok az ablakon! — mondom én.

— Kiszökött az ördög öreganyja! Ahol az úr pandúrja az ablak alatt.

Mindannyian elcsodálkoztunk.

— Fegyverre! Fogjátok körül a házat! Mindenki vigyázzon magára, védekezni fognak! — adta ki a parancsot a bíró.

— Add csak ide azt a fejszét! — mondja Tíma. — Itt vannak a pisztolyaik a földön.

Valóban három-négy pisztoly feküdt a földön.

Tíma odamegy, hogy kinyissa az ajtót, azt azonban betámasztották. Tíma jobb kezével felemeli a fejszét, bocskorával pedig belerúg az ajtóba. Az kivágódik. A szobából abban a pillanatban elsül a puská. A golyó lesöpri Tíma katonasapkáját és elfütyül a padlás irányában.

Mindannyian elfelejtették, hogy a szobában a falon lógott Zsivkó másik pisztolya, ami jól jött a zsványoknak.

— Most előre, barátaim! — kiáltja a bíró. — Előre hékás, te tinta-nyaló, neked van puskád!

A zsványok az írnök kétszáz puskája mellett is folytatni akarták az ellenállást de amikor Tíma elkezdett a fejszével hadonászni, eldobálták nagykéseiket és megadták magukat.

Késsel már lyukat is ástak a falban s ha még valamennyit várunk, megszökönek.

Megkötöttük őket. Nikodija volt, az ismert rablóvezér és egy társa.

— Most ide azzal a harmadikkal is! Andrija! Add csak azt ide! — kiáltja Tíma.

— Micsoda harmadikat?

— Hát azt, aki őrt állt! — mondja Tíma. — Odakötöttem az ablak alatt a szilvafához, az úr pandúrja meg vigyáz rá... Az úr Andrijája! — mondja felém fordulva.

— Ez már igen, Tíma! Hé-kás, te olyan Králeyevics Márkó vagy!

Zsivkó egész idő alatt ott áll, elgondolkozva nem néz senkire. Azután ránéz Tímára, majd ismét lesüti a szemét és odakerül mellé. Arcát Tíma felé fordítja, tekintetét azonban nem emeli fel:

— Tíma barátom... ne haragudj. Köszönöm neked, mint a testvéremnek. Izé... tudod... mit?...

A szeme könnybelábad:

— Izé... ha akarod, legyünk hites barátok... és izé... csókoljuk meg egymást!

Tíma semmit sem felel, csak inge ujjával megtörli a száját, és mind a ketten nagyot cuppantottak.

Most mindannyian Tímát kezdték dicsérni és csodálkoztak rajta, Zsivkó pedig a parazsat fújja, hogy friss hamuval szórja be Tíma kis sebét a fején.

— Hát most aztán megvendégheted a társaságot, Tíma! — mondja az írnök. — Most megkapod azt a kétszáz aranyat, mert elfogtad Nikodiját.

Tímát mintha villanyütés érné, amikor ezt hallja.

Gyorsan Sztánijára néz, azután fülig pirul, összezavarodik s elindul az ajtó felé, hogy kiszökjön.

— Állj! Hová mész? — kiált Zsivkó, aki eddig a parazsat fújta és nem hallotta az írnök szavait. — Tán azt gondolod, hogy így mész el a házamból.

Már hajnalodik. A zsványokat még jobban megkötözték s elvezették őket a dutyiba. Irgalmatlanul folyik a pálinka, Zsívko és Tíma pedig kimelegedett s folyton egymást ölelgetik.

— Tudtam én rólad, hékás... bizony!... Nem tudod te!... Micsoda erős vagy az apád mindenit, akár a föld!

Hát Sztánija?

Mint a gyermek, amikor agyon sírja magát a játék után s azután megkapja. Az arca kipirult, hamvas mint az őszibarack, amikor harmat hull rája, a szeme ragyog, hogy szinte simogat.

A nagyboldogasszonyi vásáron láttam Timát Zsívkoval és Sztániját az anyjával. Sztánijának a feje állkendővel volt bekötve. Hallottam, ahogy Tíma azt mondja Zsívko anyjának „anyám“.

A járás századosával is összetalálkoztam. Eszembe jutott és megkérdeztem tőle:

— Az ám, mondd csak: ki ez a Tíma és milyen ember?

— Csendes, becsületes lélek, — felelte a százados. — Odaát született s ott szolgálta a katonaságot is, amíg az egyik magyar tiszt össze nem szidta a rác szentjét. Tíma puskatussal mellbevágta a tisztet és usgyi Szerbiába!

Már egészen beesteledik és mind lelkesebben járják a körtáncot. Tíma szöttes harisnyában van s bocskorán a szíjak úgy vannak fonva mint Zsívkoén. Cifrázza a lábával és dobbant.

Az emberek forognak, lökdelőznek és zсібonganak. Olyan port vernek, hogy belefulladász. Sül a pecsenye, durran a puska, törik a poharat, szól a duda sípja, illatoznak a mézesbábok s a sátor alatt a kicicomázott Zsívko a sógorát dicséri:

— Megfogja ez a fenegyerek még a meztelen kardot is!... Bizony!... Nem született még olyan, aki ki mer állni vele. Nincs itt semmi... hanem... igazi, valóságos szerb!... Bizony!...

(Fordította: ch. f.)